

М. М. Тананайко, *д.х.н., професор,*
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

АНАТОЛІЙ КИРИЛОВИЧ БАБКО – УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ОСОБИСТІТЬ*

Навесні 2002 року відомий російський тележурналіст Володимир Молчанов в розмові з президентом Академії наук України Борисом Євгеновичем Патеном у заключному запитанні попросив сформулювати поняття людського щастя. Трохи подумавши, Борис Євгенович відповів, що він вбачає у цьому понятті три складові:

- цікава творча робота, яка надавала б моральне задоволення і була соціально корисною
- міцне здоров'я, що необхідно для повноцінного життя і роботи
- наявність однодумців, які розуміли б тебе, поділяли твої думки, допомагали в житті і діяльності.

Мені здається, що у долі академіка Анатолія Кириловича Бабка, сторіччя від дня народження якого ми відзначаємо, ці складові також були визначальними.

Любов до хімії прийшла ще у шкільні роки, коли за словами доньки Ірини Анатоліївни, була організована невеличка домашня лабораторія, у якій з великим інтересом виконувалися нескладні хімічні експерименти. Потім був хімічний факультет Київського політехнічного інституту, аспірантура на кафедрі аналітичної хімії під керівництвом відомого вченого-аналітика Миколи Олександровича Тананаєва.

З 1934 р. Анатолій Кирилович – доцент кафедри аналітичної хімії Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, а з 1937 – одночасно працював у відділі аналітичної хімії Інституту загальної та неорганічної хімії АН УРСР. З цими двома установами пов'язане усе його творче життя.

В 1937 р. – кандидат, а в 1940 - доктор хімічних наук, з 1943 р. – професор. В 1941 р. очолив відділ аналітичної хімії ІЗНХ АН УРСР, з 1944 р. - завідувач кафедри аналітичної хімії КДУ. В 1948 р. - член-кореспондент АН УРСР, в 1957 р. – дійсний член Академії наук України. В 1966 р. - заслужений діяч науки УРСР.

Такий тріумфальний шлях підтверджував - є улюблена професія, користь якої загальноновизнана.

Широке коло наукових інтересів Анатолія Кириловича органічно поєднувалося з актуальними напрямками практичних задач. Це загальні питання аналітичної хімії, застосування органічних реактивів в неорганічному аналізі, хімія комплексних сполук і застосування їх у фотометрії, люмінесценції, хемілюмінесцентний аналіз, хроматографічний розподіл речовин, екстракційні методи. Особлива заслуга Анатолія Кириловича – у систематичному фізико-хімічному аналізі комплексних сполук у розчині з застосуванням методу М. С. Курнакова і використанням світлопоглинання як характерної властивості системи. Нові ідеї та задумки, осмислення та узагальнення зробленого, прогнози на майбутнє з

* Рукопис надано автором

урахуванням світових наукових досягнень, практичне спрямування досягнутого, втілення його у викладацькій діяльності, виховання молодих науковців та студентів, численні консультації в наукових та прикладних установах, активне представництво у видавничих колективах, редакторська робота та рецензування, написання власних робіт (загалом понад 450 публікацій у періодичній літературі, 9 монографій та підручників). Робота творча, систематична, без часових обмежень на протязі всієї трудової діяльності.

Другий фактор, безперечно, відігравав значну роль у житті Анатолія Кириловича. Добре відома його активна життєва позиція – регулярні туристичні подорожі в горах, на байдарках по річках, на машині по мальовничим куточкам країни, активний зимовий спорт. Отримані враження фіксувалися на фотоплівках, а потім в численних фотоальбомах, слайдах, чудових вітражах.

А творчий політ Анатолія Кириловича спирався на два крила - це одноступі з двох колективів - відділу аналітичної хімії ІЗНХ АН УРСР та кафедри аналітичної хімії КДУ. З ветеранів, одноступів повоєнних років, у відділі аналітичної хімії можна згадати О.Ф. Драко, В. С. Коденську, К. Ю. Клейнера, О. І. Волкову, Т.О. Гетьман та інших. Важливим здобутком тих часів є монографія Анатолія Кириловича “Физико-химический анализ комплексных соединений в растворах” (1955), яка набула широкого визнання.

Узагальнення матеріалів по викладанню аналітичної хімії на кафедрі КДУ були відображені у підручнику “Количественный анализ” (1956), написаному у співавторстві з І. В. П’ятницьким. Підручник був новаторським на той час, відзначався чіткістю та доступністю викладених даних. Він чотири рази перевидавався, був виданий українською мовою, перекладений на вірменську та грузинську мови. Разом з А. Т. Пилипенко Анатолій Кирилович видав цикл книг: “Колориметрический анализ”, “Фотометрический анализ. Общие сведения и аппаратура”, “Фотометрический анализ. Определение неметаллов”. Вони також широко відомі. Друга з них була перекладена на 4 мови, в тому числі англійську. З Ю. Г. Жаровським публікувалися огляди розвитку екстракційних методів аналізу; систематичні дослідження хемілюмінесцентних реакцій були узагальнені у монографії, написаній у співавторстві з Л. І. Дубовенко та Н. М. Луковською. Одноступцями були численні дипломанти, аспіранти, докторанти, співробітники, пошукачі з інших міст. Анатолій Кирилович підготував 50 кандидатів та 9 докторів наук. Міжнародне визнання школи академіка Бабка втілювалося у виборах його в 1963 р. Титулярним членом комісії з аналітичної хімії Міжнародного союзу теоретичної та прикладної хімії.

Тож Анатолій Кирилович був щасливою людиною, наділеною світлим розумом, величезною працездатністю та життєлюбством.

Я мала щастя спілкуватися з Анатолієм Кириловичем протягом 24 років в іпостасі студентки, дипломантки, аспіранта, докторанта, співробітника.

В 1944 р. на другому курсі хімічного факультету КДУ я слухала лекції Анатолія Кириловича з аналітичної хімії, які були високоінформативними,

чітко викладалися і легко засвоювалися. Але найбільше враження на мене справив екзамен з аналітичної хімії. Це був цілком індивідуальний стиль викладацької діяльності професора. Яюсь особливо відчувалася велика ерудиція екзаменатора, його демократичність і одночасно вимога чіткого знання основ предмету. Очевидно, в даному випадку реалізувалася відома теза про те, що розум людини більш повно віддзеркалюється у її запитаннях, ніж у відповідях. Враження від екзамену, а також робота в науковому студентському гуртку під керівництвом Анатолія Кириловича обумовили мій вибір спеціальності хіміка-аналітика.

Анатолій Кирилович все своє творче життя працював експериментально. Хто був у кабінетах Анатолія Кириловича в університеті - спочатку на першому поверсі старого корпусу, а потім на третьому нового, а також на вулиці Леонтовича у відділі аналітичної хімії, той добре знає, що неодмінною складовою їх облаштування був лабораторний стіл, який ніколи не пустував. До пізньої ночі світилися вікна кабінету Анатолія Кириловича.

Окремі дні відводилися для прийому відвідувачів. Зазвичай при цьому вишикувалися черги тих, хто прагнув отримати консультацію, узгодити подальший план роботи. Аспіранти, докторанти, науковці та викладачі, пошукачі з інших організацій... Такі зустрічі завжди були дуже вагомими, вони надавали орієнтири для подальшої роботи, на них узгоджувались ключові питання. Стиль роботи Анатолія Кириловича був таким, щоб якнайбільше сприяти самостійним крокам співробітника.

Спілкування мало і виховне значення. Пам'ятаю, як під час однієї з консультацій, при обговоренні поточних експериментальних даних, я сказала: "Анатолій Кирилович, у мене складається таке враження" і відразу почула категоричну репліку: "Враження гарні для театрів. Нам потрібні факти." І можна не сумніватися, що в подальшому я прикладала максимум зусиль, щоб трансформувати свої враження у факти.

Дуже цікаво проходили наукові семінари кафедри часом разом з відділом аналітичної хімії або з членами наукового товариства ім. Менделєєва. Найбільш цікавими при цьому були заключні коментарі Анатолія Кириловича. Іноді невдаха-доповідач чув, що є склад дров, а будови не видно. Іноді була похвала: "У цієї дівчини і на голові накручено і в голові накручено."

Емоційними і змістовними були доповіді Анатолія Кириловича на наукових конференціях. Добре мотивовані, переконливі та безкомпромісні, коли він відстоював свою думку. І в той же час у перерві можна було бачити Анатолія Кириловича, який мирно та зацікавлено розмовляв з недавнім опонентом. Добре відомі такі наукові дебати між Анатолієм Кириловичем і професором М. П. Комарем з Харкова.

Дуже відповідально ставився Анатолій Кирилович до написання спільних публікацій. Часто на полях рукопису з'являлися досить дошкульні зауваження. Іноді текст доводилося переробляти до 5 разів. Сам Анатолій Кирилович активно займався видавничою справою, працюючи у редакційних радах "Журнала аналитической химии", "Украинского химического журнала", а згодом - головним редактором останнього. Добре відомі його щорічні огляди розвитку аналітичної хімії, які протягом 1957 -

67 років друкувалися в журналі “Заводская лаборатория”. Огляди відзначалися високим рівнем кваліфікованої оцінки значимості наукових надбань.

Анатолій Кирилович мав численні спілкування з науковцями інших міст і країн. Багаторічні контакти пов'язували його з професором Соммером (Брно, Чехословаччина), з співробітниками галузевих інститутів та лабораторій.

Анатолій Кирилович був естетом, любив літературу, поезію, музику, мистецтво. Якось, коли він видужував після інфаркту у 1965 році, ми, група викладачів кафедри, відвідали його вдома. Під час зустрічі він декламував вірш улюбленого поета Ярослава Смелякова:

“Если я заболею,
к врачам обращаться не стану.
Обращаюсь к друзьям
(не сочтите, что это в бреду):
постелите мне степь,
занавесьте мне окна туманом,
в изголовье поставьте
ночную звезду.”

І пішов він з життя на ходу, на бігу, на лижні Голосіївського парку.

Доля так склалася, що останніми співробітниками, з якими спілкувався Анатолій Кирилович, були ми з Людмилою Іванівною Дубовенко.

В той суботній день 6 січня 1968 року Анатолій Кирилович працював у своєму кабінеті на кафедрі. По дорозі додому він зайшов до нашої кімнати. Із захопленням розповідав про свої дослідження з використанням тонкошарової хроматографії. Він вбачав значну перспективність цього, на той час нового методу, його широкі практичні можливості. Відзначав доцільність застосування хемілюмінесценції для контролю продуктів розподілу. І ніхто з нас не міг уявити, що жити йому лишилося менше доби. Зимовим недільним ранком 7 січня його не стало...

Анатолій Кирилович передчасно пішов від нас. Але його науково-педагогічна спадщина є неоціненним вкладом у розвиток хімічної науки, любов до якої та відданість якій він проніс через усе життя.

Квітень 2005 р